

MIODRAG MILIN

ANDREI MILIN

SÂRBII DIN ROMÂNIA

Documentar și studii despre remodelarea identitară

Ediția a II-a, revizuită și adăugită

Texte introductive de Mihai Spăriosu și Bata Marianov

Postfață de Josef Wolf

CUPRINS

Cuvânt introductiv	9
O necesară privire-ndărăt	15
MULȚUMIRI	17
I. SÂRBII ȘI SECURITATEA (Preliminarii de istorie recentă)	21
La început de drum: Români și sârbi în oglinda serviciilor „abilitate” ..21	
Episodul „antifascist” al preoților sârbi din anul 1942	24
Fronturile iugoslave-bănățene; antifascismul panslav și „democratizarea” României	25
Politică regională, diplomație minoritară și eșec plebiscitar	30
Clisura bănățeană (a Dunării) – enclavă iugoslavă sau experiment comunist autohton „avant la lettre”	32
Linia „Belobreșca – Biserica Albă – Moscova” și defectarea ei.....	34
Despre congresul care n-a mai avut loc și falimentul „titoismului” militant	39
OZN-a în acțiune: mărturisirile Videi Nedici.....	44
Povestea prigonitorului prigonit: „răsfățatul” sistemului și dizidenții titoiști	50
Biserica sârbească, popii și Securitatea	53
Sârbii de azi și Procesul Comunismului.....	56
II. DOCUMENTAR (Repere arhivistice de istorie recentă și „păpușarii” din sistem)	63
SUMAR:	63
DOCUMENTELE	74
III. SÂRBII ȘI BĂRĂGANUL	265
Introducere.....	265
Surse diplomatice iugoslave.....	271
Surse ale Securității timișene de la Variaș (despre sîrbii din Bărăgan).....	324
IV. VARIA	327
Voluntari sârbi pe Frontul românesc din Dobrogea din toamna anului 1916.....	327
Înființarea Diviziei I sârbe de voluntari	327
Operațiunile de război din Dobrogea.....	328
Bătălia pentru Dobrici (Bazargic)	328
Lupta ofensivă de la Hardali-Tekederesi	329

Luptele decisive din raionul Kokardgea.....	330
Luptele de la Amzacea	331
Anexe	333
Conflict și pătimire în Banat: însemnări incomode, de război, despre germani și sârbi.....	358
ASTRA în oglinda OZN-ei (Din investigațiile Securității lui Tito).....	367
Gânduri răzlețe - cu și despre profesorul Pompiliu Teodor	390
Nostalgii și gânduri răzlețe cu profesorul Nicolae Ciachir	394
<i>In Memoriam</i> Acad. Camil Mureșanu (1927 - 2015).....	397
V. PARTIDUL COMUNIST ROMÂN ȘI MINORITĂȚILE	399
Cazul UACDSR sau sârbii bănățeni de la erezie la calvarul „reeducării”	399
Loialități conflictuale - o postfață.....	421
INDICE GENERAL	429

I. SÂRBII ȘI SECURITATEA (Preliminarii de istorie recentă)

La început de drum: Români și sârbi în oglinda serviciilor „abilitate”

Cunoscut cercetător al vieții și operei lui Nicolae Iorga și mai apoi înzestrat autor al unei serii de monografii dedicate figurilor emblematice ale românilor⁶ în Cel din urmă cataclism mondial, profesorul universitar Petre Țurlea vine în fața cititorilor săi și cu o extrem de incitantă și de actualitate scriere, despre românii din Serbia în anii de grea încercare ai războiului.⁷

Departate de noi gândul că subiectul nu s-ar fi bucurat în istoriografie de interesul legitim – atât din partea autorilor mai de demult, de la noi dar și din țara vecină; cât și din pana unor mai tineri cercetători, porniți cu elan, motivație și talent pe calea spinoasă a afirmării academice. Alin Spânu⁸, Bogdan Catana⁹, Cătălin Calafeteanu¹⁰, Mircea Măran¹¹, sunt printre cei care, mai de curând, au semnat notabile contribuții în acest, pe alocuri și mai nou, frustrant domeniu de cercetare. Nimeni până acum însă nu a dat o asemenea temeinică amploare documentară subiectului și o focalizare tematică pe măsură, cum o face în volumul de față profesorul Țurlea. Demersul domniei sale beneficiază, în plus, de avantajul unei excepționale cunoașteri a problematicii implicării generale românești în Cel de-al doilea mare război și, în egală măsură, a vocației evocative a unui „antonescolog” de forță al istoriografiei contemporane de la noi.

⁶ Amintim dintre ele *Nicolae Iorga în viața politică a României*, Editura Enciclopedică, București, 1991, 402 p.; *Nicolae Iorga între Dictatura Regală și Dictatura Legionară*, Editura Enciclopedică, București, 2001, 309 p.; *Partidul unui rege: Frontul Renașterii Naționale*, Editura Enciclopedică, București, 2006, 308 p.; *Ion Antonescu între extrema dreaptă și extrema stângă*, Editura Semne, București, 2009, 444 p.; *Carol al II-lea și Camarila Regală*, Editura Semne, București, 2010, 422 p.; *Români și unguri 1940 - 2011*, Editura Karta-Graphic, Ploiești, 2011, 876 p.; *Regele Mihai și Mareșalul Antonescu*, Editura Semne, București, 2011, 450 p.

⁷ Petre Țurlea, *Românii din Serbia 1940 -1944*, Editura Enciclopedică, [București], 2012, 832 pag.

⁸ *Evoluția comunităților naționale de peste hotare în atenția Serviciului Special de Informații. Studiu de caz: Românii din Banat și Timoc(1941)*, în „Științe socio-umane și rolul lor în actualul mediu de securitate”, 2006, Vol. II, p. 262 și urm.

⁹ *Relații diplomatice româno - sârbe 1880 - 1913*, Editura Universitaria, Craiova, 2009.

¹⁰ *România și „micile puteri” vecine 1940 - 1944*, Editura Enciclopedică, București, 2011.

¹¹ Mircea Maran, *Kulturne prilike kod Rumuna u Banatu 1945 - 1952*, Vršac, 2009; versiunea în limba română, sub titlul *Viața culturală la românii din Banatul de vest 1945 - 1952*, în curs de apariție, sub egida Institutului de Istorie „G. Barițiu” din Cluj-Napoca.

Înzestrat cu o asemenea „dotare” de excepție în planul specialității, autorul ne-a dat o convingătoare probă a capacității sale de sinteză chiar și pe un asemenea teritoriu al pașilor mărunți, înglobând un subiect punctual într-o lume convingător evocată, cu așteptări, speranțe și proiecții mărețe, dezamăgiri asemenea, apoi neîmpliniri și prăbușiri...

Mărturisim, nu am știut-o până acum: în jur de 2000 de legionari și-au aflat, după eșecul rebeliunii din ianuarie 1941, un confortabil refugiu în protectoratul german al Banatului de vest, întins cu pretenții de extra-teritorialitate și asupra Serbiei propriu-zise, aservită și aceasta, întru totul, Reichului. Paradoxal, acest activism iredentist violent, îndemnând la căi și soluții de forță în promovarea integrală a idealului românesc în teritoriile balcanice, a fost mai degrabă contraproductiv, în disputa cu o eventuală soluție pro-ungară sau cu proiectata creație statală germană a șvabilor dunăreni.

Dincolo de Conducător, autorul nostru ne ajută să-l înțelegem în mai mare complexitate și pe omul Antonescu. Sfâșiat între datoria impusă de ostaș anticomunist, de aliat de nădejde al lui Hitler dar și hăituit de coșmarul unui simț al onoarei cu iz tradițional și ortodox, care-i spunea că nu trebuie să lovești pe cel deja atins de o soartă potrivnică, să iei parte la sfâșierea prădalnică a unui stat al cărui regină este Mărioara, fiica marelui întregitor al neamului românesc. De aici și frustrări și așteptări zadarnice, din partea unui om al ordinii, ca la o viitoare conferință de pace a noilor învingători să se repare, în mod legitim, nedreptățile românilor sud-dunăreni. De aici și iritații mereu prezente, față de zgomotele turbulente ale agitației legionare fără de măsură; apoi și duritatea implacabilă cu care a ripostat la intențiile ungare de anexare în Banat. Dar și zona neagră a frustrării la conștientizarea intențiilor marelui Reich, de a pregăti o soluție a problemei în regie proprie.

Complicități uneori neașteptate, dezvăluite de rapoartele serviciilor speciale, peste linia de înfruntare: primirea, cu deplină înțelegere și chiar compasiune, a delegației sârbilor ocupați, de la Becicherec, cu dorința viu exprimată din partea acestora, de a fi integrați în statul românesc, spre izbăvire de sângeroasa prigoană ungară ori de alte represii, exercitate asupra lor în mod discreționar, de către volks-Deutscher-ii înregimentați noii ordini și temutul Gestapo.

Din sursele arhivistice ale Serviciului Special de Informații și ale Direcției Generale a Poliției aflăm că românii din Serbia s-au bucurat de un interes major și constant din partea Șefului statului și a cercului colaboratorilor săi apropiați. Eugen Cristescu, șeful SSI, avea ca misiune de mare importanță reunirea și organizarea în comun a diferitelor facțiuni ale românilor bănățeni de dincolo și a românilor de la Timoc. În acest sens s-au elaborat temeinice sinteze geo-politice și economico-sociale privind istoria și destinul românilor de la sud de Dunăre. Acestea au stat, apoi, la baza unor ample și documentate memorii, redactate de specialiști în numele (și beneficiind totodată de colaborarea) românilor din Sud.

Fruntașii acestora, precum dr. Alexandru Butoarcă de la Vârșeț, preotul Adam Fiștea din Banat ori preotul Gheorghe Suveică/Suveikici de la Negotin (dispărut, în condiții neelucidate, în toamna lui 1943), beneficiau de largă audiență a forurilor decizionale de la București, privind căile de urmat în vederea reunirii eforturilor din diasporă, pentru soluționarea deplină a chestiunii românești.¹²

Rapoartele calificate ale emisarilor din teren ai ministrului Cristescu oferă detalii despre modul în care s-a lucrat, funcție de evoluțiile geo-strategice și cele militare, de pe frontul de est și apoi, din Balcani. La un moment dat, în situația de criză extremă, abandonat de britanici, colonelul Draja Mihailovici, șeful rezistențelor sârbi pro-monarhici (cetnicii) a făcut o solicitare de sprijin în muniție și echipament de război către oamenii lui Antonescu. Justificarea era cea a cauzei comune, a războiului anticomunist: ultimele redute ale frontului din est, contra comunismului, se terminau de fapt în Balcani, fiind cele ale cetnicilor – suna argumentația din apelul disperat de ajutor al acestora. Astfel ne explicăm și atitudinea cruțătoare, cu gesturi de bunăvoință chiar, din partea justiției antonesciene, în Procesul de la Timișoara, intentat preoților sârbi în iunie 1943¹³, pentru organizarea unui ipotetic nucleu de rezistență de inspirație cetnică (ca reacție, la zvonul ce a iscat panică, vizând posibila anexare a Banatului de către unguri). Paradoxal, cetnicii îi simțeau mai aproape pe emisarii antonescieni (din tabără opusă) decât pe conaționali comuniști, tot mai dificilii lor părtași de cauză; care, la scurtă vreme, se vor întoarce împotriva foștilor aliați, necruțători și răzbunători, până la exterminare.

Un asemenea colaborator atipic al autorității antonesciene, la vreme de nevoie, a fost și simpatizantul cetnic din Clisură Slavco Stoicovici; curând însă îl va înșfăca mâna răzbuunătoare a partizanilor comuniști, înrolați și plini de zel, chiar dintre consătenii săi, de la Belobreșca.¹⁴

Românii din Serbia, sârbii din România, parcă într-un tablou în oglindă; o poveste complementară: legionari refugiați în Serbia Reichului și sub deviza *Banatul și Timocul sunt România*. Partizani comuniști, cu lozinca *Banatul – Iugoslavia*, violent combătuți în părțile Oraviței și Văii Almăjului și alungați apoi de jandarmi, spre Biserica Albă și Deliblata... Români în 1941, când au fost izbăviți de Antonescu de prin lagărele germane ale prizonierilor de război iugoslavi, redeveniți vlahi în 1945, în fața terorii și prigoanei „antifasciste”...

Începuturile acestor stranii desfășurări istorice (violent curmate, pentru românii din Serbia, prin căderea regimului antonescian), au continuat pentru o

¹² P. Țurlea, *Românii din Serbia...* De reținut faptul că expertiza SSI din teren vine și cu aprecieri nu tocmai măgulitoare despre rezultatul acestei angajări: „Unii lucrează aici pentru români, alții pentru buzunar, iar străinii se miră de nepăsarea românilor de aici.” (p. 731)

¹³ Vezi detalii la Miodrag Milin (editor), *Sârbii din România în secolul XX*, Cluj-Napoca, 2012 și în documentarul de față.

¹⁴ Subiectul este abordat literar de către Dumitru Radu Popescu, în nuvela *Duios Anastasia trecea*.

vreme la sârbii din România, cu implicare extrem de nocivă din partea serviciilor secrete: a celor iugoslave (OZNa¹⁵ lui Tito) și apoi a celor românești, cu deținuți politici, deportări, și toată epopeea, încă neelucidată pe deplin, de nedreptăți, prigoniri și suferințe.

Episodul „antifascist” al preoților sârbi din anul 1942

Oarecum paradoxal rădăcinile antifascismului sârbesc din România trebuie căutate mai degrabă pe coridoarele Palatului episcopal din Timișoara decât în ipoteticele celule ale PCR-ului bănățean.

În debutul anului 1942 horthiștii unguri au dezlănțuit o furibundă represiune anticomunistă – antisârbească în Bacica anexată, culminând cu execuțiile în masă de la Novi-Sad (peste 2500 de victime, poate chiar 4000, după unele surse mai recente¹⁶).

Simpatiile preoțimii sârbe, înțelept ghidate de către vicarul episcopal Slobodan Kostici, se îndreptau spre autoritățile române care au dovedit un grad ridicat de toleranță și chiar de înțelegere pentru soarta critică a sârbilor, loviți crunt de urgia cotropitoare a războiului.

În Serbia propriu-zisă, cotropită de germani, se înfiripa de-acum și rezistența antifascistă, dezvoltată pe două canale: cei dintâi s-au organizat cetnicii (cetași, partizanii pro-monarhici), trecând în clandestinitate cu structurile armatei iugoslave, ce-au supraviețuit războiului din aprilie 1941 și ocupației străine (germane, ungare, croate, bulgare, italiene). Simpatii pro-monarhice¹⁷ nutrea și vicarul Kostici de la Timișoara. Fiul său Nemanja trăia la Belgrad și intrase de la început în mișcarea cetnică de rezistență.

O a doua mișcare de rezistență, cea a partizanilor pro-comuniști, a prins viață sub semnul solidarității de tip proletar cu Uniunea Sovietică, odată cu declanșarea atacului Germaniei și a sateliților acesteia, din 22 iunie 1941. Din nefericire, cele

¹⁵ OZNa, Odbor zaštite naroda, Consiliul de apărare a poporului, Securitatea iugoslavă de după război.

¹⁶ *Злочини окупатора и њихових помагача у Војводини. III група масовних злочина. Раџија/Crimele ocupanților și ale ajutoarelor acestora în Voivodina. Cea de-a III-a serie a crimelor de masă. Razia, Приреддио др Драго Његован/ Ediție dr. Drago Njegovan, Нови Сад/Novi Sad, 2009, 466 pag. și ilustrații; Злочини окупатора и њихових помагача у Војводини против Јевреја (устребљење, депортација, мучење, хапшење, пљачка)/Crimele ocupanților și ale ajutoarelor acestora din Voivodina împotriva evreilor (exterminarea, deportarea, schingiuirea, arestarea, jefuirea), Приреддио др Драго Његован/ Ediție dr. Drago Njegovan, Нови Сад/ Novi Sad, 2011, 354 pag. și ilustrații; Злочини окупатора и њихових помагача у Војводини. Прва група масовних злочина. Улазак мађарске војске у Бачку и Барану 1941./ Crimele ocupanților și ale ajutoarelor acestora din Voivodina. Prima serie a crimelor de masă. Intrarea armatei maghiare în Bacica și Barania în anul 1941, Приреддио др Драго Његован/ Ediție dr. Drago Njegovan, Нови Сад/ Novi Sad, 2011, 215 pag. și ilustrații.*

¹⁷ Deopotrivă românești și iugoslave, care au reinodat o luminoasă tradiție sârbo-română, prin căsătoria dinastică a prințesei Maria (Mărioara) cu regele Alexandru Karagheorghievici.

două rezistențe au mers paralel, sporind în timp neîncrederea reciprocă și intrând, în cele din urmă, pe o pantă întunecoasă a războiului civil fratricid.

După cum ne relatează și sursele Siguranței statului¹⁸ la mijlocul lunii august 1942 și-a făcut apariția la Timișoara maiorul Dușan Ristici, omul de încredere al colonelului (apoi generalului)-comandant cetnic Draja Mihailovici. Părintele Kostici a convocat pe 18 august o adunare generală a Consistoriului eparhial din Timișoara, reunindu-i pe reprezentanții de frunte ai sârbilor din România (preoți, călugări, avocați, jurnaliști, învățători...). Au luat parte și cei veniți din Serbia, maiorul Ristici și tânărul Nemanja Kostici. Făcându-se ecou al îndemnurilor maiorului sârb, vicarul i-a sfătuit pe cei reuniți (în jur de 60 de persoane) să se organizeze în formațiuni de apărare, împotriva unor posibile acte de agresiune, la cazul că ungurii vor ocupa întregul Banat, spre a se evita o altă tragedie, precum cea cu luni în urmă, de la Novi-Sad.

În fruntea acestei structuri civile de autoapărare a fost avansată persoana lui Radivoi (Rada) Fenlaciki, referent școlar la acea dată și cunoscut cleric cu vederi de stânga, pro-sovietice.¹⁹ Precaut însă, părintele-învățător va declina periculoasa ofertă și întreaga acțiune a rămas cumva „în aer”, spre dezamăgirea afișată a celor doi Kostici, tatăl și fiul.

Totul s-a sfârșit, în urma sesizării Gestapo-ului din Serbia, printr-un simulacru juridic, în cursul anului 1943: au fost condamnați, oarecum simbolic, principalii instigatori care s-au bucurat însă în continuare de acceptul (și implicit protecția) autorităților române, de a-și îndeplini în mod nestingherit atribuțiile oficerii culturii.²⁰

Fronturile iugoslave-bănățene; antifascismul panslav și „democratizarea” României

Între timp, sub influența molipsitoare a noului curs al operațiunilor de război, în satele sârbești din Câmpia Banatului luau ființă structuri (celule) comuniste iugoslave pentru Banatul de nord (cu centrul la Diniaș), dublate și de structuri militare (detașamente de partizani). Înglobând peste 2000²¹ de voluntari din Banatul românesc, acestea au fost pregătite și echipate în centrele de recrutare ale Regiunii militare Voivodina de la Kikinda și Vârșeț (Banatul de nord) și de la

¹⁸ Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS) București, *Fond documentar, D. 12535*, vol. 25, f. 184 – 185 (Raport general, copie, nedatat, 1942).

¹⁹ Fusese prizonier în Rusia pe vremea bolșevicilor și afișase opinii politice „mai slobode”. (Arh. CNSAS, *InventarR-008123*, 26-55).

²⁰ Vezi întreaga relatare în Miodrag Milin, *Sârbii din România în secolul XX*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2012, p. 35 – 42.

²¹ 2096, din surse iugoslave. Vezi discuția în jurul acestei probleme în Andrei Milin, Miodrag Milin, Țvetco Mihailov, *Sârbii din România în vremea Comunismului. Arhivă sonoră și manualul pătimirii*, Timișoara, 2011, p.322.

Biserica Albă (Banatul de sud). Cele dintâi astfel de formațiuni de partizani au fost dirijate pe sângerosul front de luptă din Srem și Slavonia (împotriva „ustașilor” croați-fasciști ai lui Ante Pavelici); iar cei din sudul Banatului (din Clisura Dunării) s-au constituit, la 11 decembrie 1944, în „Consiliul voluntarilor sârbi din Clisura Dunării și Iugoslavia”²², luând totodată parte la luptele pentru eliberarea Belgradului și apoi, pe frontul din Srem. Din starea de exaltare ce atinsese și populația sârbească („iugoslavă”)²³ lucuitoare în capitala României se deduce o pornire asemănătoare celei manifestate de cei din sudul Banatului și nu numai.

²² La adunarea constitutivă a acestui consiliu sârbesc pentru clisura bănățeană a fost deschis exprimată menirea sa: „... va milita pentru alipirea Clisurei noastre la Iugoslavia democrată și federativă.” (Arhiv Srbije, Beograd, *Fond DJ – 125, Odbor Slovena dobrovoljaca Banatske klisure 1945 – 1946 (Consiliul slavilor voluntari din clisura bănățeană...)*. Proces-verbal al primei ședințe a Consiliului sârbilor voluntari din clisura bănățeană în Iugoslavia, 11 decembrie 1944, p. 1. Vezi pe larg în documentar.

²³ Spre ilustrare, reproducem adeziunea „iugoslavilor bucureșteni” către mareșalul Tito:

„Маршалу Југославије Јосипу Броз-Титу

Друже Маршале,

Ми, Југословени који се налазимо у Букурешту, окупљени на својој оснивачкој купштини Народно ослободилачког фронта, поздрављамо Вас, најбољег сина наших народа, а преко Вас Народно ослободилачку војску, која под Вашим мудрим руководством односи победу за победом у тешкој и надчовечанској борби за ослобођење својих народа испод јарма окупатора и свих његових слугу.

Необично смо срећни и поносимо се што можемо са овог заједничког места слободно и отворено изразити љубав према вођи народа Југославије и организатору нове демократске федеративне Југославије, **боље и срећније будућности свију нас Југословена.**

Обећавамо да ћемо свим сретствима, у колико будемо у могућности, помагати величанствену борбу наше браће у домовини на чијем челу Ви стојите и да **ћемо остварено, кроз борбу и крв, братство и јединство свих народа Југославије за које сте Ви највише допринели, пренети, проширити и учврстити и међу нас Југословене у Румунији.**

Драги Маршале, рачунајте и на нас, мисмо простором далеко од своје земље и своје браће, али срцима и љубављу врло блиски.

Живела узданица наших народа, народно-ослободилачка војска Југославије!

Живео Маршал Југославије, друг Тито!

Живела нова демократска федеративна Југославија!

Смрт фашизму – Слобода народу!

Букурешт, 3. 12. 1944 Одбор Народно-ослободилачког фронта Југословена у Румунији

/Traducere/

Mareșalului Iugoslaviei Josip Broz – Tito

Tovarășe Mareșal,

Noi, iugoslavii care ne aflăm la București, reuniți în adunarea noastră constitutivă a Frontului de Eliberare Națională, Vă salutăm, cel mai bun fiu al popoarelor noastre, iar prin Dumneavoastră armata populară de eliberare care sub conducerea Voastră înțeleaptă aduce victorie după victorie în lupta grea și supraomenească pentru eliberarea popoarelor noastre de sub jugul cotropitorului și al slugilor sale.

Suntem deosebit de fericți și ne mândrim că putem din acest loc comun al nostru, liber și deschis, să ne exprimăm dragostea pentru conducătorul popoarelor Iugoslaviei și organizatorul noii Iugoslavii democratice și federative, pentru un viitor mai bun și mai fericit al nostru al tuturor iugoslavilor.[sublin. noastră, M. M.]

Resp. Prezența Armatei roșii la Dunăre și în ținuturile unde trăia minoritatea sârbă a agitat spiritele; căci de decenii ei suportau povara discriminării din cauza originii slave, fără de discernământ și pe nedrept asociată de clasa politică interbelică românească odiosului spectru al Comunismului ce bântuia tot mai amenințător dinspre est. Așa s-a ajuns că soldații Armatei roșii, personificare vie a spațiului originar slav (măcar și comunist, al mării patrii Rusia slavă), au stârnit necontrolate avalanșe de emoții printre sârbii autohtoni și pravoslavnici.²⁴

O asemenea stare de euforie dezlănțuită a minorității sârbe a durat câteva luni bune, până prin vara anului 1945, fiind marcată de o serie de evenimente și manifestații de natură să neliniștească autoritățile române și au suscitât întemeiate bănuiele cu privire la intențiile reale ale sârbilor din Banatul de câmpie și Clisura Dunării.

Doar simpla apariția Armatei roșii a scos la iveală un raport cu totul diferit al sârbilor față de ostașii sovietici în comparație cu majoritatea populației. În timp ce prezența sovieticilor (și implicit, răsturnarea de la 23 august) au fost percepute de români cu răceală și oarecare îngrijorare după experiența anilor de război prin Rusia, iar de către germanii bănățeni cu dușmănie a trădării dublată și de spaima ancestrală a supraviețuirii în vremuri de tot critice, sârbii au adoptat o conduită radical schimbată: prin satele lor din pustă și la Timișoara ei au salutat noile desfășurări prin însuflețite adunări publice de masă și solidarizări entuziaste cu un **mesaj sovietic nedescifrat** și ca atare neînțeles, pe care, în mod cu totul eronat, îl credeau ca venind dinspre o Rusie străbună, binefăcătoare, generoasă și izbăvitoare de rele, blajină și pravoslavnică; așa constatăm bune oficii la tot pasul pentru „eliberatori”, oferte cordiale pentru găzduire, colecte de alimente pentru soldați și de material sanitar pentru răniți...

Vă promitem să ajutăm, cu toate mijloacele de care putem dispune, lupta măreață a fraților noștri din patrie, în fruntea căreia stați Dumneavoastră și că, în mod deschis, prin luptă și sânge, vom promova și întări înfăptuita frăție și unitate și printre noi iugoslavii în România. [sublin. M. M.]

Dragă Mareșale, bazează-te și pe noi, noi cei departe în spațiul de patrie și frații noștri, dar cu inimile și iubirea atât de apropiată.

Trăiască speranța comună a popoarelor noastre, Armata populară de eliberare a Iugoslaviei!

Trăiască Mareșalul Iugoslaviei, tovarășul Tito!

Trăiască Iugoslavia cea nouă democrată și federativă!

Moarte fascismului – Libertate poporului!

București, 3. 12. 1944 Consiliul Frontului de Eliberare Națională al Iugoslavilor din România

(Arhiva Iugoslaviei, Belgrad, *Arhiva Iosip Broz Tito, F. 836 KPJ II-9 B/35*, f. 1)

²⁴ Владимир Цветковић, *Црвена армија на Дунаву, ослобођење Београда и тежње Срба из Румуније ка присаједињењу Југославији 1944 – 1945.* (Vladimir Cvetkovic, *Armata roșie la Dunăre, eliberarea Belgradului și tendințele de alipire Iugoslaviei a sârbilor din România între anii 1944 – 1945*), în „Sârbii din România. Secvențe și date din istoria recentă”, Editor Miodrag Milin, Arad – Beograd – Vârșeț, 20011, p. 24 – 53.

Iată cum, oficial eliberatoare, de fapt Armate roșie era pentru români și nemți mai degrabă o temută forță străină și oarecum, atotputernică, de ocupație; în timp ce pentru sârbi ea a apărut, din senin, ca un prețios și la îndemână sprijin al strădaniilor lor, până acum zădărnice, de a-și câștiga un statut mai favorabil și o egalitate, cel puțin reală, cu populația românească majoritară (eventual și cu un substanțial bonus, pentru conduita „justă” și pătimirile de rasă îndurate în război, ca popor eroic, afișând în propria-i percepție o verticalitate istorică și ca atare, pe nedrept victimizat).

Încurajați de această prezență „binefăcătoare” a Armatei roșii, curând după 23 august masa țăranilor sârbi s-au pătruns de un val subit de „antifascism militant” și de o nestăvilită „vocație” a democrației, impuse cu de-a sila majoritariilor „reticenți”: s-au pornit să preia autoritatea publică din mâinile discreditatei consilii „antonesciene” în satele și comunele lor și să-și facă singuri dreptate, împotriva reprezentanților (totuși, încă legitimi!) ai regimului urât, din pricina activităților adesea sub oprobiul Curții Marțiale, mai cu seamă față de minoritarii aceștia până de curând detestați.

Organizațiile antifasciste de prin sate, serios infiltrate și cu refugiați-partizani de prin teritoriile sârbești-iugoslave aflate sub ocupație, până atunci ilegale, au ieșit acum să acționeze public, luând astfel ființă Consiliul Antifascist Slav (CAS), ca organizație umbrelă nu doar a sârbilor (deși ei erau, de departe, cei mai numeroși) ci și a altor minorități slave din Banat, convenabil raliat sub aripa protectoare a antifascismului în vogă. Curând, deja în octombrie 1944, CAS s-a pornit să editeze la Timișoara ziarul „Правда”/„Pravda”, ca purtător oficial al său de opinie, asupra „noii direcții” în democratizarea României.²⁵ Mulți transfugi sau dezertori militari, din varii motive, s-au alăturat noii direcții mustind de promisiuni.

În felul acesta, spre deosebire de marea majoritate a românilor, conștient sau doar din instinct ori oportunist, la sârbi s-a încropit de îndată o fragilă pojghiță ideologică de comunism; iar prin prezența dătătoare de speranță a armatei de-un sânge, au asociat-o aceasta cu sentimente de patriotism, antifascism, panslavism și la urmă un gen de „reciprocitate slavă” la care erau cu toții deopotrivă de sensibili.

Iată cum sârbii din România au ajuns, în Banat, unul din cele mai solide suporturi ale PCR-ului, o parte deocamdată esențială în strădaniile comuniștilor, susținuți de tancurile rusești, de a acapara puterea politică. Cealaltă parte, întruchipată de organele legale de stat și legitime ale Regatului României, nu era prea încântată de evoluția noii stări și s-a străduit să stârpească asemenea încercări de dezavuare a instituțiilor statului român prin Banat.

Conflictele iscate între minoritari și autorități, *stricto sensu* subunitățile satești ale Jandarmeriei, au apărut dintr-o proiecție simplificată în cursul războiului, ca

²⁵ Pentru detalii Andrei Milin, Miodrag Milin, *Uniunea asociațiilor culturale democratice slave din România (UACDSR) sau Sârbii din România pe baricadele Războiului rece*, Timișoara, 2009.

întruchipare a fascismului și pe care, alături de „frații ruși” trebuia să-l combată. O asemenea psihoză a avut rădăcini mai adânci; și anume, poziția discriminată a minorității naționale sârbe din anii dinaintea războiului și chiar agravată prin desfășurările din primii ani de război. Odată cu declanșarea războiului germanii le-au sfârtecat țara-mamă iar românii i-au trimis cu de-a sila pe Frontul de est, să lupte împotriva rușilor cu care împărtășeau și originea și credința; și acest sacrificiu de sine spre folosul unei României, cu ale cărei obiective de război nu au putut și nu au dorit de fel să se identifice. Drept rezultat, au apărut astfel numeroși transfugi sustrăgându-se de la serviciul militar și dezertori de război, care și-au căutat refugiu prin fosta Iugoslavie; iar spre sfârșit, odată reveniți acasă, să-i afle, ca slujbași ai statului român, pe aceiași jandarmi și ofițeri care i-au prigonit crunt cu puțină vreme în urmă. La primul impact s-a iscat și un moment detestabil, al actelor de răzbunare, soldate și cu câțiva uciși dintre jandarmi.

În rapoartele Inspectoratului de jandarmi din Timișoara apar o serie de asemenea crime și alte fărădelegi (atacuri armate împotriva posturilor de jandarmi, dezarmarea jandarmilor, distrugerea bunurilor, fapte de violență asupra românilor, germanilor și maghiarilor, violuri), puse pe seama „partizanilor sârbi”, cel mai frecvent și prin concursul activ al ostașilor sovietici.²⁶ Autoritățile i-au învinuit pe partizani și pe unii militari sovietici de aceste acte de violență dar și de răspândirea de zvonuri privind alipirea Banatului românesc la noua Iugoslavie comunistă a lui Tito.²⁷

Și în părțile Clisurii bănățene (a Dunării) a fost observată o activitate la fel de susținută a acestor „partizani sârbi” ce acționau sub aripa „revoluționară” protectoare, cea a PCR-ului cărășan. După bătălia pentru eliberarea Belgradului [la 20

---

²⁶ M. Milin, A. Milin, *Sârbii din România și relațiile româno - iugoslave. Studii și documente (1944 - 1949)*, Vrșac - Timișoara, 2004, nr. 1, p. 72.

²⁷ „Inspectoratul Regional de Poliție Timișoara. Serviciul Poliției de Siguranță.

Nr.14277S

1944, Octombrie 21

Domnului Chestor al Poliției Municipiului Timișoara,

Vi se transmite mai jos în copie o notă informativă primită la acest inspectorat, pentru a dispune verificarea serioasă și discretă a celor semnalate, raportând cât mai urgent constatările făcute. Inspector regional de Poliție, Berescu Grigore Șeful serv. Poliției de Siguranță, Comisar Dinu Gheorghe Copie. Notă

În ultimul timp se observă pe străzile Timișoarei, în grupe din ce în ce mai mari și mai multe, civili sârbi, și în uniforme, o parte din ei sunt înarmați, se crede că ar fi curieri între armata lui Tito și armata sovietică din România.

Nu s-a observat intrând la Comandamentul Rus, dar s-a observat intrând la Episcopia sârbă.

În ziua de 17 octombrie 1944 o parte din acești sârbi au avut o consfătuire la Episcopia sârbească cu reprezentanții sârbilor din localitate, bănuim că ar intenționa alipirea Banatului la Iugoslavia.

Tot acești sârbi cari vin clandestin în România cutreieră tot Banatul românesc și fac propagandă, printre cetățeni români de origine etnică sârbă ca să se înroleze în armata Mareșalului Tito ca voluntari...”